Kharazmi University

Space Economy and Rural Development

Online ISSN: 2588-476x
Homepage: https://khu.ac.ir

Environmental Assessment of Rural Development Programs Held by Basij Sazandegi Organization to Develop a Superior Strategic Matrix: Application of Hybrid ANP-TOPSIS Method

Arash Derakhshan Daraby [1] | **Yaser Mohammadi** [2]✉

1. Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran. E-mail: derakhshan.arash1@gmail.com
2. Corresponding Author, Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran. E-mail: y.mohammadi@basu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 08 May 2023
Received in revised form 21 June 2023
Accepted 05 June 2024
Published online 21 September 2024

Keywords:
Environmental Assessment, Rural Development, ANP-TOPOSIS Method, Basij Sazandagi Organization, Superior Strategic Matrix.

ABSTRACT

Objective: The current research was conducted with the aim of Strategic Analysis of Rural Development Programs held by Basij Sazandegi Organization to formulate a superior strategic matrix.

Methods: The research followed the paradigm of mixed method (qualitative-quantitative) so that collecting data was done by interview and questionnaire tools in the qualitative and quantitative phases respectively. Participants in the qualitative phase included three groups: rural development experts from provincial administration, planning organizations, Jihad Keshavarzi, and the housing foundation; academic staff specializing in rural development; Basij Sazandegi Organization experts; and local informants who received resistance economy loans. Each group consisted of 30 individuals, totaling 90 participants, all selected purposefully. For the quantitative phase, eight rural development experts were selected and formed an expert panel for the study. SWOT technique was used for environmental assessment and the superior strategic matrix was developed through hybrid TOPSIS-ANP method in Super Decisions software environment.

Results: The results of this study revealed that rural development programs exhibited strengths that surpassed their weaknesses, yet they were also confronted with threats. The superior strategic matrix further indicated that among the 10 strategies derived from environmental analysis, the strategy of "coordinating the Basij Sazandegi Organization with other stakeholders of rural development in program formulation and reduction of redundancies" emerged as the foremost strategy. Subsequently, the strategies of "collaboration and regular meetings with local leaders for program implementation and evaluation of rural development initiatives" and "partnerships with associations and religious institutions to mobilize manpower and financial resources towards job creation projects" were ranked as the subsequent most important strategies.

Conclusions: In light of the research outcomes, it is recommended to expand the network of collaboration and cooperation with other rural development stakeholders and adhere to a comprehensive and targeted rural development model to enhance the effectiveness of constructive mobilization in RDPs of Basi

Cite this article: Derakhshan Daraby, A. & Mohammadi, Y. (2024). Environmental Assessment of Rural Development Programs Held by Basij Sazandegi Organization to Develop a Superior Strategic Matrix: Application of Hybrid ANP-TOPSIS Method. *Space Economy and Rural Development*, 13 (48), 137-154. http//doi.org/10.61186/serd.13.2.2

© The Author(s).

Publisher: Kharazmi University
DOI: http//doi.org/10.61186/serd.13.2.2

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Participation in rural construction and poverty alleviation is one of the many pressing priorities recognized as a key mission of the Basij. This issue has consistently been emphasized in the slogans of the Islamic Republic. Despite obstacles such as the imposed war, which have hindered the full realization of this goal, it remains a central focus, as the challenge of comprehensive development—especially rural development—addresses a significant portion of the nation's needs (Bakhshi et al., 2020: 53).

Over the past decade, the Basij Sazandegi Organization has undertaken various rural development projects across the country. To ensure the success of each project, ongoing and thorough evaluations are necessary. Assessing the success of current projects and identifying their strengths and weaknesses is crucial for achieving established goals and planning for the future (Mokhtari Nejad et al., 2019: 233).

Despite the actions taken by the Basij Sazandegi Organization in Kermanshah Province since 2000, no comprehensive study has been conducted to analyze the strengths, weaknesses, opportunities, and challenges related to these efforts. This analysis is important for determining whether these initiatives align with the objectives of sustainable rural development. A deep understanding of rural issues is essential, as many root causes of poverty, inequality, and underdevelopment—such as population growth—are predominantly found in rural areas (Todaro, 1987: 18). Several studies have identified management and planning weaknesses as major challenges in rural development programs, leading to a lack of coordination, higher costs, inefficient use of resources, and dissatisfaction among rural populations (Ali Khani Dadookalayi & Sedighi, 2016: 4). This highlights the need for evaluating rural development programs to determine the effectiveness of the resources involved.

The aim of this research is to analyze the activities of the Basij Sazandegi Organization by examining the strengths, weaknesses, opportunities, and threats (SWOT) related to these efforts.

Methods

This research is practical in its objectives and follows an exploratory sequential mixed method approach. To achieve the research goals, four steps were followed as outlined in the figure below. In the first stage, the internal and external environments (strengths, weaknesses, opportunities, and threats) were identified with the help of rural development experts, leading to the creation of a SWOT matrix. Interviews were used to gather information at this stage. In the second stage, the experts evaluated this matrix to assess the current state of Basij's rural development programs. In the third stage, strategies were identified by ranking internal and external factors and forming a strategy matrix. Finally, in the fourth stage, the best strategies were selected using the ANP-TOPSIS method. The first three steps were qualitative, while the final step was quantitative, as shown in Figure.

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

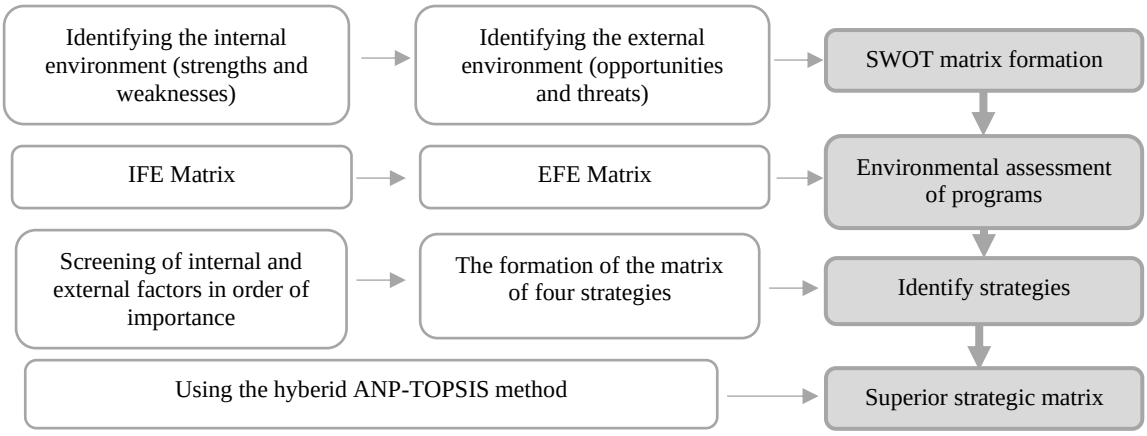

The research process in the current study (source: research findings)

Sampling Procedures

Participants in the qualitative phase included three groups: rural development experts from provincial administration, planning organizations, Jihad Keshavarzi, and the housing foundation; academic staff specializing in rural development; Basij Sazandegi Organization experts; and local informants who received resistance economy loans. Each group consisted of 30 individuals, totaling 90 participants, all selected purposefully. For the quantitative phase, eight rural development experts were selected and formed an expert panel for the study.

Data Analysis Process

A qualitative method was used to analyze the data and develop the SWOT matrix based on strengths, weaknesses, opportunities, and threats. This method operates on the principle that effective strategies can be developed by maximizing strengths and opportunities while minimizing weaknesses and threats. When applied correctly, this approach can significantly aid in the selection and design of impactful strategies (Mohammadi et al., 2020; p. 188). In the quantitative phase, the ANP-TOPSIS hybrid method was employed to identify the best strategies for the rural development programs of the Basij Sazandegi Organization. This method was chosen to reduce the number of pairwise comparisons and improve calculation accuracy. The ANP method was used to assign weights to criteria and sub-criteria, while TOPSIS was used to identify the top strategies. The research model was created in Super Decision software, and final weights were determined through pairwise comparisons. The weighted normal matrix was also used to ensure more accurate results.

Results

The research identified 21 strengths, 30 weaknesses, 12 opportunities, and 14 threats related to Basij Sazandegi's rural development programs, forming the SWOT matrix. After ranking internal and external factors, 10 strategies were identified to improve these programs. These included three development strategies (SO), two conservative strategies, two competitive strategies, and three defensive strategies.

The findings revealed that strengths held the highest weight (0.4817) according to rural development experts, followed by opportunities (0.3328), threats (0.1251), and weaknesses (0.0603).

Conclusion

The comparison of strategies based on strengths, weaknesses, opportunities, and threats highlighted three top strategies out of the ten identified. The most effective strategy was the

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

coordination between Basij Sazandegi and other rural development managers to prevent project duplication, resource wastage, and incomplete rural development initiatives. The second strategy emphasized regular meetings with rural development supervisors and village leaders to ensure that projects align with the actual needs of the communities and involve public participation. The third strategy recommended collaboration with religious organizations to mobilize human and financial resources for employment projects in the most deprived villages, which was identified as an aggressive development strategy by rural development experts.

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]

[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

دانشگاه خوارزمی

اقتصاد فضا و توسعه روستایی

شاپا الکترونیکی: ۴۷۶X- ۲۵۸۸

Homepage: https://khu.ac.ir

ارزیابی محیطی برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی جهت تدوین ماتریس راهبردی برتر: کاربرد روش ترکیبی ANP-TOPSIS

آرش درخشان دَرآبی[۱] | یاسر محمدی[۲]✉

۱. دانش‌آموخته ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. رایانامه: derakhshan.arash1@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. رایانامه: y.mohammadi@basu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۳/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۳۱

کلیدواژه‌ها:
ارزیابی محیطی، توسعه روستایی، روشANP-TOPSIS، سازمان بسیج سازندگی، ماتریس راهبردی برتر

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف ارزیابی محیطی برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی جهت تدوین ماتریس راهبردی برتر اجرا شد.

روش پژوهش: پژوهش از روش ترکیبی (کیفی-کمی) بهره برده و برای گردآوری داده‌ها از ابزار مصاحبه در بخش کیفی و پرسشنامه در بخش کمی استفاده شد. با توجه به هدف پژوهش، جامعه آماری متشکل از دوگروه کارشناسان بود. جهت ارزیابی محیطی برنامه‌های توسعه روستایی از سه گروه کارشناسان سازمان‌های توسعه روستایی، کارشناسان سازمان بسیج سازندگی و مطلعان روستایی (شوراها و دهیاران)، هر گروه ۳۰ تَن و برای تدوین ماتریس راهبردی برتر، از ۸ خبره توسعه روستایی نظرخواهی شد. برای ارزیابی محیطی از تکنیک سوات (SWOT) و برای تدوین ماتریس راهبردی برتر از روش ترکیبی TOPSIS-ANP در محیط نرم‌افزار Super Decision استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که نقاط قوت برنامه‌های توسعه روستایی بسیج بر نقاط ضعف برتری داشته اما با تهدیدهایی نیز روبروست. ماتریس راهبردی برتر نیز نشان داد که از بین ۱۰ راهبرد استخراج‌شده از تحلیل محیطی، "هماهنگی بسیج سازندگی با سایر متولیان توسعه روستایی در تدوین برنامه‌ها و کاهش دوباره‌کاریها" به‌عنوان راهبرد برتر مشخص شد. راهبردهای "همفکری و برگزاری نشست‌های منظم با رهبران محلی جهت اجرا و ارزیابی برنامه‌های توسعه روستایی" و "همکاری با سمن‌ها و نهادهای مذهبی جهت بسیج نیروهای مردمی و منابع مالی به سمت پروژه‌های اشتغال‌زایی" نیز در دو رتبه بعدی اهمیت قرار گرفتند.

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج این پژوهش، ضرورت گسترش شبکه همکاری و همفکری با سایر متولیان توسعه روستایی و پیروی از یک الگوی توسعه روستایی جامع و هدفمند، به‌منظور بهبود برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی پیشنهاد می‌شود.

استناد: درخشان دَرآبی، آرش و محمدی، یاسر (۱۴۰۳). ارزیابی محیطی برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی جهت تدوین ماتریس راهبردی برتر: کاربرد روش ترکیبی ANP-TOPSIS. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۳ (۴۸)، ۱۵۴-۱۳۷. http//doi.org/10.61186/serd.13.2.2

ناشر: دانشگاه خوارزمی

© نویسندگان.

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]

[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

مقدمه

مناطق روستایی واحدهای اصلی توسعه اجتماعی و مکان تولید و فعالیت‌های زندگی ساکنان هستند (لی و ژانگ[1]، ۲۰۲۲؛ ۱). این مناطق نسبت به مناطق شهری از توسعه کمتری برخوردار هستند، بنابراین توسعه آن‌ها در اکثر برنامه‌ها و اسناد سیاست ملی اولویت دارد (گوپتا[2]، ۲۰۲۲؛ ۱۱). در کشورهای در حال توسعه، اغلب مناطق روستایی از سطوح پایین توسعه رنج می‌برند و با مشکلات سیاست‌های توسعه روستایی با استفاده از استراتژی‌های بالا به پایین که گاهی اوقات به‌عنوان یک «ضد توسعه» عمل می‌کنند، مواجه می‌شوند (بدری و همکاران، ۲۰۲۱؛ ۱). در سه تا چهار دهه گذشته، دولت‌ها و نهادهای توسعه بین‌المللی اصول تمرکززدایی، حاکمیت مشارکتی و توسعه مبتنی بر جامعه را به‌عنوان بنیان استراتژی‌های توسعه روستایی خود پذیرفته‌اند (کوارتیک و کورتیس[3]، ۲۰۱۹؛ ۷۷). توسعه روستایی دارای نظم است و هم‌زمان دارای ویژگی‌های منطقه‌ای و فرآیندهای توسعه منحصربه‌فرد است که دلالت توسعه متمایز منطقه‌ای در مناطق روستایی است (لی و همکاران[4]، ۲۰۱۹؛ ۱۱۲). بسیاری از صاحب‌نظران در امر توسعه روستایی معتقدند توانمندکردن روستاییان، بنیان توسعه روستایی است و روستاییان مجریان اصلی طرح‌هایی توسعه در این بخش هستند و لازم است در تمامی مراحل آن مشارکت داشته باشند (مؤیدفر و همکاران، ۲۰۲۰، ۱). اما فقدان الگویی جامع برای پیشرفت و توسعه پایدار روستایی به کاهش اثربخشی برنامه‌های توسعه روستایی منجر شده و علاوه بر نرخ رشد منفی جمعیت در این مناطق به مهاجرت منجر گردیده و مسائلی چون حاشیه‌نشینی در شهرها و کاهش جمعیت فعال در بخش راهبردی کشاورزی و تولید را در پی دارد (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۷۱). موانعی که با اجرای یک راهبرد توسعه جدید به وجود می‌آیند، از کشوری به کشور دیگر متفاوت خواهند بود (پرانادی و آنوگرا[5]، ۲۰۲۱؛ ۱۱). در کشورهای در حال توسعه چالش‌های جدی در زمینه ارتقاء شاخص‌های توسعه پایدار روستایی نظیر محیطی اکولوژیک و اجتماعی اقتصادی وجود دارد. علیرغم سابقه بیش از پنجاه‌ساله برنامه‌ریزی توسعه در کشور، نظام برنامه‌ریزی توسعه ملی و توسعه روستایی دارای نارسایی‌های اساسی است (سالک و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۵۰). مناطق روستایی برای اجرای راهبردهای توسعه‌ای، نیازمند اجرای پروژه‌های استراتژیک در زمینه‌هایی مانند بهداشت، فرهنگ، کارآفرینی، کشاورزی و آموزش است (بوتا[6]، ۲۰۲۰؛ ۱۰۱). یکی از مهم‌ترین تجارب ایران در برنامه‌های توسعه روستایی شکل‌گیری و تحول جهاد سازندگی است که فلسفه وجودی‌اش بر تجربیات نه‌چندان موفق با رویکردهای از بالا به پایین استوار بوده است (شکوری، ۱۴۰۱: ۲۶۹). در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در جامعهٔ روستایی، ابتدا نوعی مشارکت فزاینده در قالب بسیج اجتماعی تجربه می‌شود که از تحولات سطح کلان جامعه بی‌تأثیر نیست. در این دوره، از نظام دیوان‌سالاری چندان خبری نیست؛ اما به‌تدریج، به‌تبع تحولاتی که به وجود می‌آید، الگوی مشارکتی باز هم حالت هدایت‌شده از بیرون را پیدا می‌کند. (ازکیا و فروشانی، ۱۳۹۵: ۱۰۳). شاید مهم‌ترین سیاست دولت را در این خصوص می‌توان در تغییر ساختار اداری و سازمان سنتی کشاورزی و همین‌طور ایجاد نهادهای جدید انقلابی مشاهده نمود که از اهم آن‌ها شکل‌گیری جهاد سازندگی بود (شکوری، ۱۴۰۱: ۲۷۱). مأموریت جهاد سازندگی برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های توسعه روستایی، خدمت به محروم‌ترین اقشار اجتماعی، پر کردن شکاف شهر و روستا و حل مسائل و مشکلات روستاها بود (روح الهی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۳). این نهاد درواقع به‌عنوان یک نهاد توسعه روستایی پساانقلابی ایجاد شد (لوب[7]، ۲۰۱۳؛ ۲۳).

حضور در عرصه سازندگی و محرومیت‌زدایی نواحی روستایی، یکی از ده‌ها و بلکه صدها موضوعی است که در مقطع کنونی در ردیف مهم‌ترین مأموریت‌های بسیج قرار گرفته است، چرا که این موضوع همواره در رأس شعارهای نظام جمهوری اسلامی قرار داشته و اگرچه موانع و عوامل مختلفی مانند جنگ تحمیلی، تابه‌حال مانع از اجرای کامل این خواسته شده، اما از آنجا که مشکل توسعه همه‌جانبه به‌ویژه توسعه روستایی درصد بالایی از نیاز کشور را شامل می‌شود همچنان به‌عنوان محور اصلی مطرح می‌باشد

[1] - Li & Zhang
[2] - Gupta
[3] - Kvartiuk & Curtis
[4] - Li et al
[5] - Pranadji & Anugrah
[6] - Buta
[7] - Lob

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

(بخشی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۳). جهاد سازندگی نیز یکی از نهادهای نوظهور انقلاب اسلامی است که توانست در روندی رو به رشد به توسعه خدمات اجتماعی بپردازد و بخشی از نیازهای روز جامعه را در دوره حیات خود به گونه‌های نوآورانه نسبت به سازوکارهای موجود و به‌وسیله مردم و سازمان‌دهی مردمی برآورده سازد (روح الهی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۱). جهاد سازندگی در سیر تطور خود پنج دوره عمر را تجربه کرده است. شروع هر یک از دوره‌ها به ترتیب عبارت است از: تشکیل جهاد سازندگی (۱۳۵۸)، شروع جنگ تحمیلی (۱۳۵۹)، وزارتخانه شدن جهاد سازندگی (۱۳۶۲)، پایان جنگ تحمیلی (۱۳۶۷) و ادغام در وزارت کشاورزی (۱۳۷۹). مدیریت و فرهنگ جهادی در دوره اول متولد شد و رشد یافت و در دوره دوم تقویت شد و در دوره سوم به بلوغ کامل رسید؛ اما با پایان یافتن جنگ و شروع دوره چهارم، مدیریت جهادی افول کرد و در دوره پنجم هم‌زمان با ادغام جهاد سازندگی در وزارت کشاورزی استحاله شد (قائدعلی و سلیمی، ۱۳۹۹: ۱۴۴).

طی دهه گذشته، پروژه‌های مختلفی در حوزه‌های مختلف توسعه روستایی توسط سازمان بسیج سازندگی در کشور اجرا شده است. موفقیت هر پروژه در ارزیابی مستمر و همه جانبه است و برای نیل به اهداف هر پروژه و برنامه‌ریزی برای آینده باید میزان موفقیت طرح‌های موجود را سنجید و همچنین نقاط قوت و ضعف طرح‌ها را مشخص کرد (مختاری نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۳۳). با توجه به اقدامات انجام‌شده توسط بسیج سازندگی از سال ۱۳۷۹ در استان کرمانشاه، تاکنون مطالعه دقیقی از نقاط ضعف و قوت و حتی فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی فعالیت‌های صورت گرفته توسط سازمان انجام نشده تا مشخص شود آیا این فعالیت‌ها در راستای توسعه پایدار روستایی در حرکت است یا خیر؟ درحالی‌که شناخت دقیق مسائل مربوط به روستاها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا ریشه تمام مشکلات و مسائل عقب‌ماندگی مثل فقر، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و ... در مناطق روستایی قرار دارد (تودارو[1]، ۱۹۸۷: ۱۸). مطالعات مختلف، یکی از چالش‌های اساسی پیش‌روی برنامه‌های توسعه روستایی را ضعف در مدیریت و برنامه‌ریزی میدانند و پیامد آن را ناهماهنگی در فرایند برنامه‌ریزی و خدمات رسانی و افزایش هزینه ها، هدر رفتن سرمایه های انسانی، مالی و اجتماعی و سرانجام ایجاد شکاف و نارضایتی در میان مردم محلی روستایی می‌دانند (علیخانی دادوکلایی و صدیقی، ۱۳۹۵: ۴) که ضرورت ارزیابی برنامه‌های توسعه روستایی اجرا شده جهت آگاهی از میزان موفقیت و اثربخشی منابع انسانی، مالی و فیزیکی این برنامه‌ها را نشان می‌دهد. از این‌رو هدف این پژوهش آن است که ضمن مطالعه و تحلیل اقدامات صورت گرفته توسط سازمان بسیج سازندگی، نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌روی این فعالیت‌ها را بررسی نموده تا از طریق ایجاد بازخورد و تدوین راهبردهای مناسب بتواند به بهبود عملکرد این نهاد در راستای محرومیت‌زدایی و توسعه پایدار در مناطق روستایی کمک نماید.

اهمیت و ضرورت این پژوهش در ارزیابی و تحلیل برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی واضح است. این پژوهش به دلیل اهمیت بخش روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور، ارزیابی نقاط ضعف و قوت برنامه‌های توسعه روستایی و ارائه راهکارهای بهبود آنها، حائز اهمیت است. همچنین، این پژوهش می‌تواند به سازمان‌ها و مدیران مسئول در حوزه توسعه روستایی کمک کند تا برنامه‌های خود را بهبود بخشند و بهترین تصمیمات را بگیرند. از این رو، این پژوهش می‌تواند بهبود عملکرد سازمانی و افزایش کارایی و اثربخشی برنامه‌های توسعه روستایی را تسهیل کند.

پیشینه پژوهش

۱. پیشینهٔ تجربی

تاکنون مطالعاتی به ارزیابی نقش جهاد سازندگی در بخش توسعه روستایی کشور پرداخته‌اند که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

راحلی و همکاران (۲۰۰۸: ۹۵) به بررسی اهمیت وجودی، نوع فعالیت‌ها، تحولات و دستاوردهای جهاد سازندگی در سه دوره مختلف تحت عنوان دیوانسالاری زدایی بر پایه نفی اصول اداری رژیم سابق، دیوانسالاری گرایی و دیوانسالاری شدن پرداخت. بر اساس نتایج به‌تدریج فعالیت‌های این نهاد از ماهیت توسعه‌ای بودن و تحکیم نظام به ماهیت حفظ موقعیت سازمان (بقاء خود جهاد) معطوف گشته است. در پژوهشی دیگر صالحی و زمانی (۱۳۹۷: ۳۸۶) به بررسی نقش بسیج در محرومیت‌زدایی سکونتگاه‌های

[1] - Todaro

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

روستایی پرداختند. بر اساس نتایج این پژوهش جهاد سازندگی به احداث، تعمیر، مرمت و نوسازی مساجد، مدرسه، جاده‌های روستایی و سکونت‌های روستایی پرداخته است. در همین راستا نتایج پژوهش بخشی و همکاران (۱۳۹۹: ۵۱) نشان داد میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های سازمان بسیج سازندگی بالاتر از سطح متوسط و ازلحاظ آماری معنادار می‌باشد. توزیع فراوانی دیدگاه پاسخگویان نسبت به اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های بسیج سازندگی در روستاهای استان نشان می‌دهد بیش از ۷۰ درصد افراد روستاهای مورد مطالعه (اعم از خبرگان و مردم عادی)، میزان اثربخشی فعالیت‌ها را در سطح متوسط و بالاتر از آن اعلام نموده‌اند. علاوه بر این زحمتکش و آمار (۱۴۰۲: ۱) به بررسی توزیع فضای کارآفرینی در مناطق روستایی با رویکرد اقتصاد مقاومتی با تأکید بر نقش بسیج سازندگی در ناحیه مرکزی گیلان پرداخت. بسیج سازندگی با تلاش و کوشش خود توانسته است در بخش جلگه‌ای که شامل شهرستان‌های رشت و انزلی می‌باشد ۶۹ درصد و در بخش کوهستانی ۷۲ درصد از کارآفرینان را تحت حمایت قرار دهد. بسیج با تلاش و کوشش خود توانسته است در بخش جلگه‌ای که شامل شهرستان‌های رشت و انزلی می‌باشد ۶۹ درصد و در بخش کوهستانی ۷۲ درصد از کارآفرینان را تحت حمایت قرار داده است. همچنین بر اساس نتایج میرزایی و همکاران (۲۰۲۰: ۳۱) شرایط بازدارنده شامل نداشتن نگرش جهادی، ساختارهای غیر پویا و ناکارآمد، و قوانین و مقررات متضاد از مشکلات اجرایی برنامه‌های توسعه روستایی جهاد سازندگی بود. براساس نتایج پژوهش (پیزانی و فرانسچتی[1]، ۲۰۱۱؛ ۱۰) مشارکت غیرمادی رویکرد اصلی در ارتقای سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی است. بنابراین، در چارچوب برنامه‌های توسعه روستایی باید به‌عنوان فرصتی قدرتمند برای ترویج طرح‌های توسعه روستایی با استفاده از روش‌شناسی از پایین به بالا، که بسیار بیشتر بر روابط اجتماعی میان بازیگران محلی متمرکز است.

۲. مدل مفهومی

با توجه به مرور ادبیات پژوهش در مورد نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی در رابطه با ابعاد توسعه پایدار روستایی شامل بعد اقتصادی (اشتغال، درآمد، کاهش هزینه، اعتبارات و ...)، اجتماعی (سرمایه اجتماعی، توانمندسازی، رفاه و ...) و زیست‌محیطی (احیای منابع طبیعی، بهداشت محیط‌زیست، کاهش آلودگی و ...) در قالب مؤلفه‌های مربوطه در برنامه‌های توسعه پایدار روستایی سازمان بسیج سازندگی مورد ارزیابی قرار گرفت که چهارچوب مفهومی آن به‌صورت شکل (۱) طراحی گردید.

[1] - Pisani & Franceschetti

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

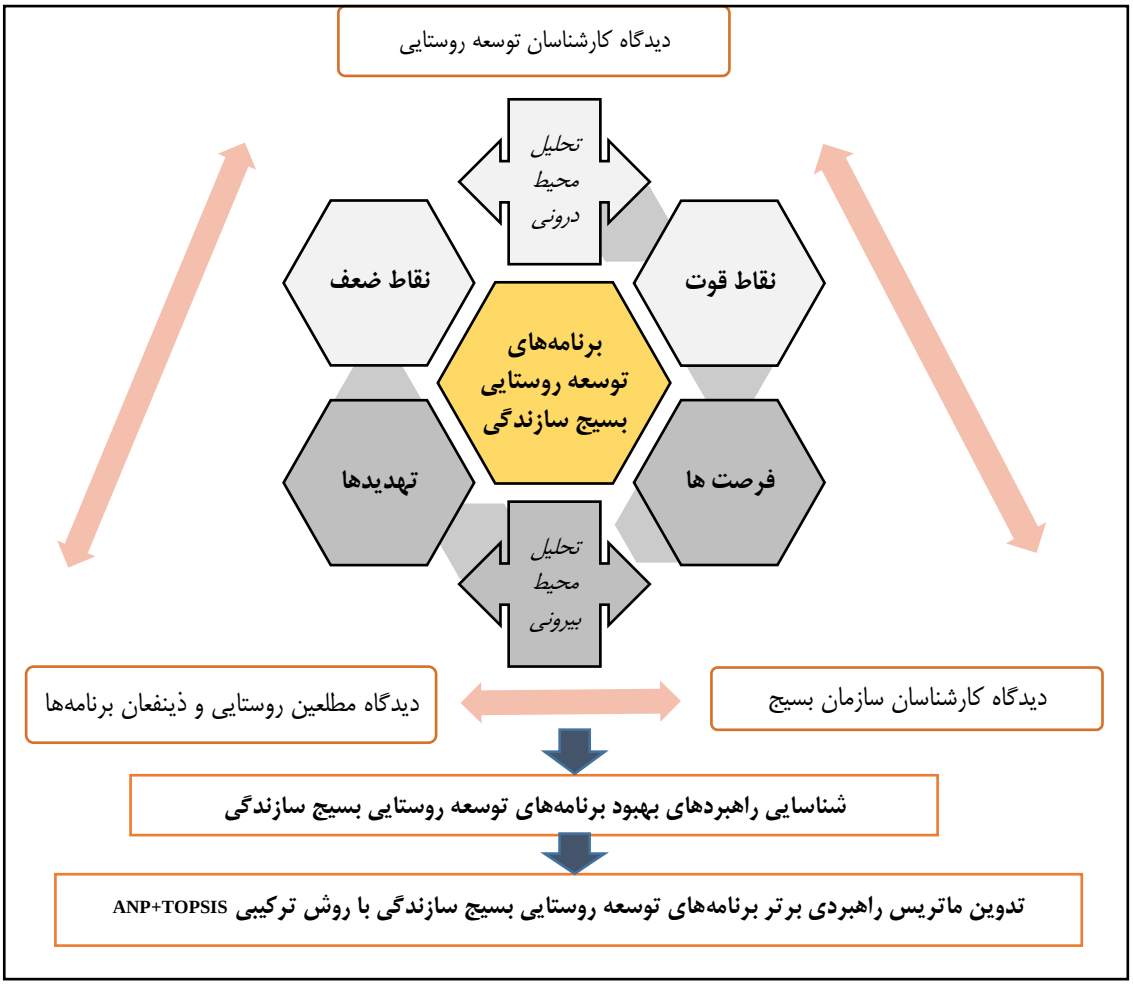

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش (منبع: یافته‌های تحقیق)

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی بوده و از روش ترکیبی[1] متوالی اکتشافی به فراخور مراحل و اهداف تحقیق تبعیت می‌کند. مشارکت کنندگان بخش کیفی پژوهش شامل سه گروه کارشناسان توسعه روستایی شاغل در نهادهای متولی توسعه روستایی (استانداری، سازمان برنامه‌ریزی، جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن) و اعضای هیات علمی توسعه روستایی در دانشگاه‌ها، کارشناسان سازمان بسیج سازندگی استان کرمانشاه، و مطلعین روستایی و افراد دریافت‌کننده وام‌های اقتصاد مقاومتی، هر گروه به تعداد ۳۰ تَن که در مجموع ۹۰ تَن بودند که به صورت هدفمند انتخاب شدند. جامعه آماری بخش کمی پژوهش نیز شامل ۸ تَن از خبرگان توسعه روستایی بودند که مجدد به صورت هدفمند انتخاب شدند. این گروه از خبرگان به عنوان بخشی از پنل خبرگان در مطالعه حاضر شرکت داشتند. در راستای دست‌یابی به هدف تحقیق، به ترتیب چهار مرحله مطابق شکل زیر طی شده است. در مرحله اول، محیط داخلی و خارجی (نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدیدها) با کمک کارشناسان و متخصصان برنامه‌های توسعه روستایی شناسایی و منجر به تشکیل ماتریس SWOT شد. در این مرحله از ابزار مصاحبه برای گردآوری اطلاعات استفاده شد. در گام بعدی، این ماتریس توسط کارشناسان مذکور مورد ارزیابی قرار گرفته تا ارزیابی محیطی از وضعیت موجود برنامه‌های توسعه روستایی بسیج شکل بگیرد. در ادامه با رتبه‌بندی عوامل داخلی و خارجی و تشکیل ماتریس راهبردها، اقدام به شناسایی راهبردها

[1] - Mixed method

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

گردید و در گام آخر از طریق روش ترکیبی ANP-TOPSIS، ماتریس راهبردی برتر تدوین و راهبردهای برتر مشخص شدند. گام‌های اول تا سوم به روش کیفی و گام آخر به روش کمی انجام شد. مراحل انجام روش در شکل (۲) آمده است.

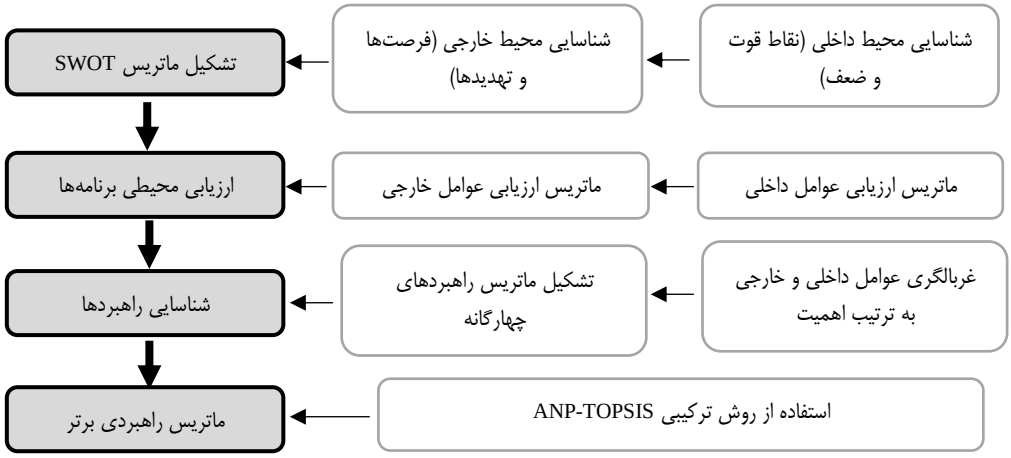

شکل ۲. فرآیند انجام پژوهش در مطالعه حاضر (منبع: یافته‌های تحقیق)

برای تحلیل داده‌ها و تدوین ماتریس SWOT، از روش کیفی استفاده شد که بر اساس نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها انجام شد. این روش بر این اصل استوار است که برای ایجاد راهبردهای اثربخش، باید قوت‌ها و فرصت‌های موجود در سیستم را به حداکثر برسانیم و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل کاهش دهیم. اگر این منطق به درستی به کار گرفته شود، می‌تواند به انتخاب و طراحی راهبردهای موثر کمک کند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ۱۸۸). در این تحقیق، یکی از مراحل مهم و دشوار، تعیین گویه‌های SWOT بود که از طریق استخراج و دسته‌بندی اطلاعات از فرم‌های نظرسنجی، مدارک و مستندات، و همچنین مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته انجام شد.

در فاز کمی تحقیق، برای تعیین ماتریس راهبردهای برتر برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی، از روش ترکیبی ANP-TOPOSIS استفاده شد. این روش به دلیل کاهش تعداد مقایسات زوجی و افزایش دقت محاسبات، برای انتخاب بهترین راهبردها استفاده شد. این روش از ترکیب تحلیل شبکه (ANP) برای تعیین وزن معیارها و زیرمعیارها و تکنیک TOPSIS برای تعیین راهبردهای برتر استفاده می‌کند. در مراحل تشکیل ماتریس راهبردی برتر، ابتدا مدل پژوهش در نرم‌افزار Super Decision ترسیم شد و سپس با استفاده از مقایسات زوجی، وزن‌های نهایی زیرمعیارها استخراج شد. در نهایت، با استفاده از این وزن‌ها، ماتریس تصمیم TOPSIS تشکیل شد و راهبردهای برتر مشخص شدند. این روش از ماتریس نرمال وزن دار نیز برای تعیین وزن معیارها استفاده کرد تا به نتایج دقیق‌تری برسد.

یافته‌های پژوهش

۱. تشکیل ماتریس SWOT

با توجه به مرور ادبیات تحقیق و انجام مصاحبه‌های مختلف با سه گروه مختلف از کارشناسان و ذینفعان برنامه‌های توسعه روستایی، ماتریس SWOT با شناسایی ۲۱ نقطه قوت، ۳۰ نقطه ضعف، ۱۲ فرصت و ۱۴ تهدید برای برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی تشکیل شد.

۲. ارزیابی محیطی برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی

ارزیابی محیط داخلی برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی از سه دیدگاه مختلف کارشناسان شاغل در سازمان‌های متولی توسعه روستایی، کارشناسان سازمان بسیج سازندگی و مطلعین روستایی (رهبران محلی روستا)، نشان داد که نقاط قوت برنامه‌های

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

بسیج از دیدگاه هر سه گروه دارای میانگین وزنی بالاتری نسبت به نقاط ضعف است. ارزیابی محیط خارجی اما نشان داد اگر چه فرصت‌های مناسبی برنامه‌های بسیج را حمایت می‌کند اما تهدیدهای پیش‌روی برنامه‌های بسیج نیز از میانگین وزنی بالایی برخوردار بوده و نگران‌کننده هستند و این نشان می‌دهد که در آینده اگر به این تهدیدها توجه نشود ممکن است اثر نقاط قوت و فرصتها از بین برود. کارشناسان شاغل در سایر سازمان‌های متولی توسعه روستایی در مقایسه با دو گروه کارشناسان خود سازمان بسیج و مطلعین روستایی اعتقاد داشتند که برنامه‌های توسعه روستایی بسیج با نقاط ضعف بیشتری برخوردار است (شکل ۳).

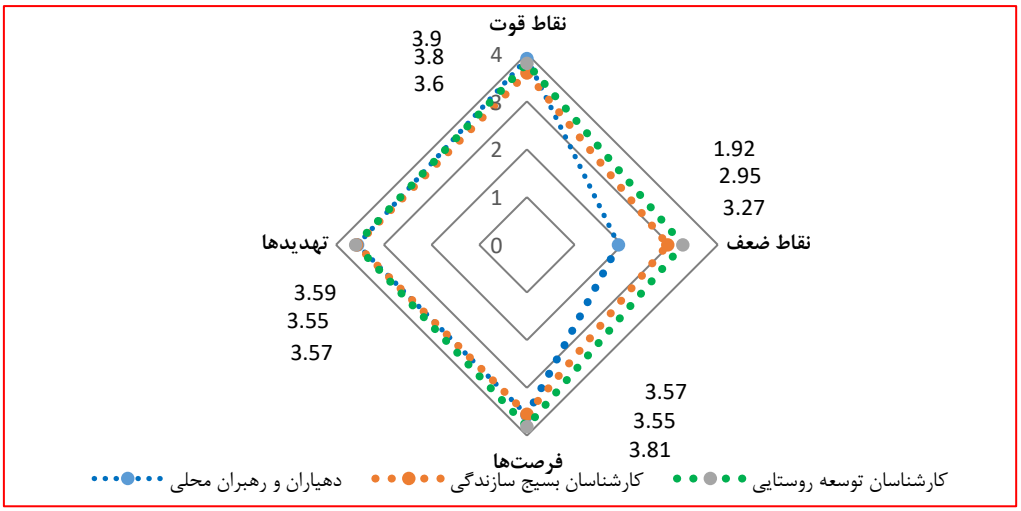

شکل ۳. ارزیابی محیطی برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی (منبع: یافته‌های تحقیق)

۳. شناسایی راهبردها

با توجه به غربالگری عوامل داخلی و خارجی به ترتیب اهمیت و تشکیل ماتریس راهبردهای چهارگانه، تعداد ۱۰ راهبرد جهت بهبود برنامه‌های توسعه روستایی بسیج شناسایی شدند که شامل سه راهبرد توسعه‌ای (SO)، دو راهبرد محافظه‌کارانه، دو راهبرد رقابتی و سه راهبرد تدافعی بودند. با توجه به وزن و اهمیت نقاط قوت (S) و فرصت‌ها (O) در بخش ارزیابی محیطی، قابل پیش‌بینی بود که تعداد راهبردهای توسعه‌ای بیشتری ارائه گردد. از سوی دیگر با توجه به وزن تهدیدها (T) و اهمیت نقاط ضعف (W) که کارشناسان توسعه بدان تأکید داشتند، راهبردهای تدافعی نیز به تعداد راهبردهای توسعه‌ای ارائه گردیده است. بیشترین تأکید راهبردهای توسعه‌ای بر لزوم همکاری با سازمان‌های مردم نهاد (سمن‌ها) و کارآفرینان روستایی بود و در نقطه مقابل بیشترین توجه راهبرهیا تدافعی بر لزوم همکاری و همفکری بین سازمان بسیج با سایر متولیان روستایی جهت جلوگیری از موازی‌کاری و دوباره‌کاری برنامه‌های توسعه روستایی است (جدول ۱).

جدول ۱: ماتریس راهبردهای شناسایی شده

عوامل داخلی / عوامل خارجی	نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
فرصت‌ها (O)	**راهبرد توسعه‌ای (SO)** ۱. همکاری با سمن‌ها و نهادهای مذهبی جهت بسیج نیروهای مردمی و منابع مالی به سمت پروژه‌های اشتغال‌زایی به‌ویژه در روستاهای بسیار محروم (SO_1) ۲. بهره‌گیری از انگیزه فعالیت‌های داوطلبانه و تخصص‌های مختلف نیروهای جوان داخلی برای تعریف و اجرای پروژه‌های کوچک عمرانی به‌صورت اصولی و عملی و با هزینه کم (SO_2) ۳. بهره‌گیری از شبکه‌های مجازی برای ایجاد شبکه مابین کارآفرینان روستایی و نیروهای جهادی جهت شناسایی و حمایت از ایده‌های نوین اشتغال‌زایی در سطح روستاها (SO_3)	**راهبرد بازنگری (محافظه‌کارانه) (WO)** ۱. بهره‌گیری از شبکه‌های مجازی و فناوری‌های اطلاعاتی موجود در روستاها و تخصص نیروهای جهادی جهت راه‌اندازی بازار فروش اینترنتی محصولات تولیدی روستاها و تجاری‌سازی آن‌ها (WO_1) ۲. هدفمند نمودن تشکیل اردوهای جهادی و انگیزه حضور داوطلبانه جوانان با جذب تخصص‌های موردنیاز توسعه روستایی و کشاورزی و بهره‌گیری از دانش و تجربه موفق کارآفرینان بومی روستایی (WO_2)

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

عوامل داخلی / عوامل خارجی	نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
تهدیدها (T)	**راهبرد تنوع (رقابتی)** (ST) ۱. هماهنگی بسیج سازندگی با سایر متولیان توسعه روستایی در تدوین برنامه‌های توسعه روستایی جهت جلوگیری از دوباره‌کاری‌ها، اتلاف منابع مالی و ناتمام ماندن پروژه‌های توسعه روستایی (ST_1) ۲. توجیه نیروهای جهادی از هویت فرهنگی مستقل روستاهای هدف و لزوم احترام به آن و تلاش برای شناساندن فرهنگ مشارکت و کار داوطلبانه نه فرهنگ تجمل‌گرایی و شهرنشینی (ST_2)	**راهبرد تدافعی** (WT) ۱. همفکری و برگزاری نشست‌های منظم با سایر متولیان توسعه روستایی و رهبران محلی روستاها جهت تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های توسعه روستایی که غیرتکراری، مبتنی بر نیاز واقعی روستاها و بر پایه مشارکت مردمی باشد (WT1) ۲. تشکیل کارگروه‌های تخصصی برای پروژه‌های مختلف توسعه روستایی متشکل از تخصص نیروهای جهادی، مشاوران فنی و افراد متخصص بومی روستایی در راستای انجام مطالعات کارشناسی قبل از تعریف پروژه، برآورد دقیق اعتبارات موردنیاز و اجرای کارشناسانه پروژه‌های توسعه روستایی (WT2) ۳. تشکیل یک کارگروه جهت نظارت دقیق بر تعریف پروژه‌ها بر حسب اولویتها و نیازها، برآورد و تخصیص صحیح اعتبارات، اجرای پروژه‌ها براساس چارت زمانی و مالی، ارزشیابی پایانی پروژه‌ها و گزارش‌دهی شفاف به مسئولین و مردم جهت جلوگیری از تبلیغات منفی (WT3)

۴. تدوین ماتریس راهبردی برتر

همانطور که در بخش روش تحقیق ذکر شد، این مرحله طی چهارگام انجام می‌گیرد:

۴-۱. ترسیم مدل پژوهش

گام‌های تشکیل ماتریس راهبردی برتر با ترسیم مدل پژوهش در نرم افزار سوپردسیژن آغاز می‌شود. در این بخش چون از روش ترکیبی تحلیل شبکه- تاپسیس (ANP-TOPSIS) استفاده شده، مدل تا سطح معیارها و زیرمعیارها ترسیم شده است (شکل ۴).

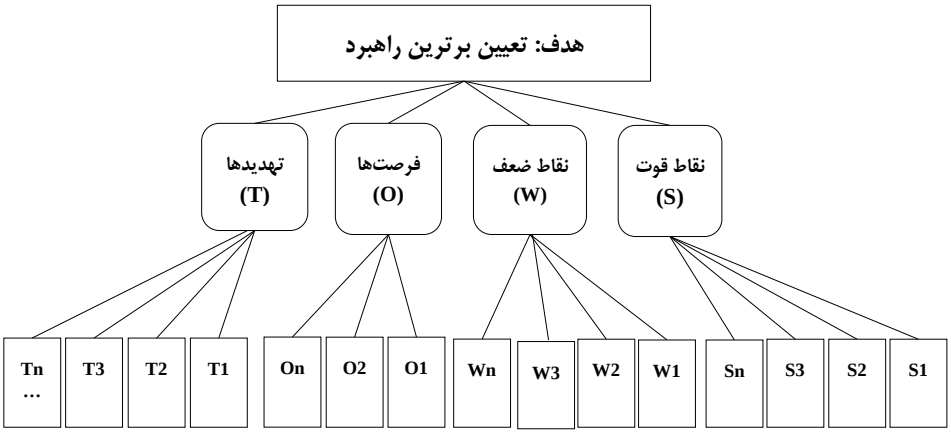

شکل ٤. مدل شبکه‌ای پژوهش (منبع: یافته‌های تحقیق)

۴-۲. مقایسات زوجی و تعیین وزن معیارها

در گام بعد، با توجه به نظر کارشناسان توسعه روستایی (۸ نفر)، مقایسه زوجی بین عوامل سوات (نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها) از طریق تحلیل شبکه (ANP) انجام و معیارها وزن‌دهی شدند. فرآیند تحلیل شبکه از این حیث حائز اهمیت است که تنها روشی است که ارتباط درونی معیارها و زیر معیارها را در بررسی مهم‌ترین راهبردها در نظر می‌گیرد و از یک ساختار شبکه‌ای استفاده می‌کند. نرخ ناسازگاری نیز قابل قبول بدست آمد تا نشان دهد مقایسه زوجها بدرستی انجام شده است. پاسخ‌های افراد مقایسه‌کننده با استفاده از نرم افزار سوپردسیژن محاسبه و میانگین هندسی آن‌ها در محاسبه و ماتریس نهایی مقایسه زوجی استفاده شد. نتایج نشان داد معیار نقاط قوت با وزن ۰/۴۸۱۷ دارای بالاترین اهمیت از دیدگاه کارشناسان توسعه روستایی می‌باشد. سپس

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

معیار فرصت‌ها با وزن ۰/۳۳۲۸، معیار تهدیدها با وزن ۰/۱۲۵۱ و معیار نقاط ضعف با وزن ۰/۰۶۰۳ به ترتیب در رتبه‌های بعدی اهمیت قرار دارند (جدول ۲).

جدول ۲: معیارها محاسبه‌شده در سوپر ماتریس

نام	گرافیک	مقادیر ایده آل	مقادیر نرمال	مقادیر اولیه
فرصت‌ها (O)		۰/۶۹۰۹۲۷	۰/۳۳۲۸۳۸	۰/۳۳۲۸۳۸
نقاط قوت (S)		۱/۰۰۰۰۰۰	۰/۴۸۱۷۲۶	۰/۴۸۱۷۲۶
تهدیدها (T)		۰/۲۵۹۷۲۷	۰/۱۲۵۱۱۷	۰/۱۲۵۱۱۷
نقاط ضعف (W)		۰/۱۲۵۲۱۴	۰/۰۶۰۳۱۹	۰/۰۶۰۳۱۹

۴-۳. تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری تاپسیس (TOPSIS)

در این مرحله با داشتن وزن معیارها و ماتریس تصمیم راهبردها، می‌توان با روش تاپسیس وزن راهبردها را بدست آورد. ماتریس تصمیم راهبردها نسبت به معیارها در زیر آورده شده است (جدول ۳).

جدول ۳: ماتریس تصمیم‌گیری تاپسیس (TOPSIS)

معیارها / راهبردها	T	O	W	S
ST1	۸/۸۴۹	۷/۰۰۰	۷/۸۴۸	۶/۸۴۷
ST2	۵/۱۳۱	۵/۰۰۰	۴/۱۲۹	۳/۲۵۷
SO1	۸/۲۳۶	۶/۶۹۸	۷/۱۱۳	۶/۱۰۸
SO2	۷/۷۷۳	۶/۵۵۲	۶/۵۵۲	۶/۱۰۸
SO3	۶/۹۳۸	۵/۸۴۵	۵/۴۰۶	۴/۸۱۴
WO1	۵/۸۲۲	۵/۲۶۷	۴/۵۴۳	۴/۱۲۹
WO2	۵/۴۰۶	۵/۰۰۰	۴/۱۲۹	۳/۵۳۶
WT1	۸/۵۳۷	۶/۸۴۷	۷/۷۰۰	۶/۵۵۲
WT2	۷/۲۵۰	۶/۱۳۳	۶/۲۷۰	۵/۵۲۶
WT3	۶/۳۶۵	۵/۶۹۵	۴/۸۱۴	۴/۲۶۳

گام بعدی، نرمال‌سازی ماتریس تصمیم است. نرمال‌سازی ماتریس تصمیم با استفاده از روش نرم (رابطه ۱) و به اینصورت انجام می شود که هر درایه بر جذر مجموع مربعات درایه‌های آن ستون معیار تقسیم می‌شود. در این گام در واقع ماتریس تصمیم تبدیل به یک ماتریس بدون‌بعد می‌شود (جدول ۴).

رابطه ۱:

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}^{2}}}$$

جدول ٤: ماتریس تصمیم نرمال‌شده

معیارها / راهبردها	T	O	W	S
ST1	۰/۲۳۵۱	۰/۳۶۱۵	۰/۲۱۰۶	۰/۴۱۲۷
ST2	۰/۴۱۲۴	۰/۲۶۴۰	۰/۴۰۸۱	۰/۱۹۸۸
SO1	۰/۲۵۹۹	۰/۳۴۶۰	۰/۲۳۷۹	۰/۳۷۶۴
SO2	۰/۲۷۸۸	۰/۳۳۷۱	۰/۲۵۸۸	۰/۳۶۴۵
SO3	۰/۳۲۵۰	۰/۳۰۰۷	۰/۳۳۴۳	۰/۲۷۶۷
WO1	۰/۳۳۶۹	۰/۲۷۸۱	۰/۳۷۱۰	۰/۲۳۲۲
WO2	۰/۳۷۱۱	۰/۲۷۸۱	۰/۳۹۲۸	۰/۲۰۷۱
WT1	۰/۲۴۷۷	۰/۳۶۱۵	۰/۲۱۷۵	۰/۴۰۳۷

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

معیارها / راهبردها	T	O	W	S
WT2	۰/۳۱۸۸	۰/۳۲۹۷	۰/۳۰۳۶	۰/۳۳۹۹
WT3	۰/۳۳۰۵	۰/۲۸۵۴	۰/۳۴۹۳	۰/۲۵۲۱

ماتریس نرمال بدست آمده در مرحله قبل باید در این مرحله تعیین وزن شود. بدین منظور، وزن معیارها که از روش تحلیل شبکه (ANP) بدست آمد در ماتریس نرمال ضرب شد (جدول ۵).

جدول ۵: ماتریس تصمیم نرمال وزن‌دار

معیارها / راهبردها	T	O	W	S
ST1	۰/۰۲۹۴	۰/۱۲۰۳	۰/۰۱۲۷	۰/۱۹۸۸
ST2	۰/۰۵۱۵	۰/۰۸۷۸	۰/۰۲۴۶	۰/۰۹۵۷
SO1	۰/۰۳۲۵	۰/۱۱۵۱	۰/۰۱۴۳	۰/۱۸۱۳
SO2	۰/۰۳۴۸	۰/۱۱۲۱	۰/۰۱۵۶	۰/۱۷۵۶
SO3	۰/۰۴۰۶	۰/۰۱۰۰	۰/۰۲۰۱	۰/۱۳۳۳
WO1	۰/۰۴۲۱	۰/۰۹۲۵	۰/۰۲۲۳	۰/۱۱۱۸
WO2	۰/۰۴۶۴	۰/۰۹۲۵	۰/۰۲۳۶	۰/۰۹۹۷
WT1	۰/۰۳۰۹	۰/۱۲۰۳	۰/۰۱۳۱	۰/۱۹۴۴
WT2	۰/۰۳۹۸	۰/۱۰۹۷	۰/۰۱۸۳۱	۰/۱۶۳۷
WT3	۰/۰۴۱۳	۰/۰۹۵۰	۰/۰۲۱۰	۰/۱۲۱۴

در مرحله بعد ایده‌آل‌های مثبت با +A و ایده‌آل‌های منفی با -A در زیر تعیین شده‌اند. با توجه به اینکه دو معیار نقطه قوت (S) و فرصت‌ها (O)، جنبه مثبت داشته و افزایش آنها باعث بهبود سیستم می‌شود، لذا ایده‌آل مثبت برای این دو معیار برابر با بزرگترین مقدار آنها در درایه ستون معیار و ایده‌آل منفی برابر با کوچکترین مقدار آنها در همان ستون خواهد بود اما دو معیار بعدی یعنی نقطه ضعف (W) و تهدیدها (T)، که جنبه منفی داشته و کاهش آنها باعث بهبود سیستم می‌شود، ایده‌آل مثبت برابر با کمترین مقدار در درایه ستون معیار و ایده‌آل منفی برابر با بزرگترین مقدار در همان ستون خواهد بود (جدول ۶).

جدول ٦: ایده‌آل‌های مثبت و منفی

	S	W	O	T
A+	۰/۱۹۸۸	۰/۰۱۲۷	۰/۱۲۰۳	۰/۰۲۹۴
A-	۰/۰۹۵۷	۰/۰۲۴۶	۰/۰۸۷۸	۰/۰۵۱۵

در ادامه، فاصله هر راهبرد از ایده‌آل‌های مثبت و منفی از طریق فرمول‌های زیر محاسبه شد (رابطه ۲).

رابطه ۲:

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^{n} (v_{ij} - v_j^+)^2}$$

$$d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^{n} (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

در آخر نیز شاخص شباهت از طریق رابطه زیر محاسبه و راهبردها رتبه‌بندی شدند. شاخص شباهت نشان‌دهنده امتیاز هر راهبرد بوده و هرچقدر به عدد ۱ نزدیکتر باشد نشان از برتری آن راهبرد دارد (رابطه ۳).

رابطه ۳:

$$CL_i = \frac{d_i^-}{d_i^- + d_i^+}$$

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

۵. نتایج نهایی ماتریس راهبردی برتر با روش ANP-TOPSIS

نتایج نهایی حاصل از محاسبه ماتریس راهبردی برتر به روش تحلیل شبکه و تاپسیس پس از طی مراحل بالا نشان داد که راهبرد ST_1 "هماهنگی بسیج سازندگی با سایر متولیان توسعه روستایی در تدوین برنامه‌های توسعه روستایی جهت جلوگیری از دوباره‌کاری ها، اتلاف منابع مالی و ناتمام ماندن پروژه‌های توسعه روستایی" وزن غیرنرمال ۱ و وزن نرمال ۰/۱۹۶ در مجموع دارای بالاترین وزن و اولویت اول از نظر کارشناسان شناخته شد. بنابراین این راهبرد به عنوان راهبرد برتر انتخاب شد.

پس از آن به ترتیب راهبردهای WT_1 "همفکری و برگزاری نشست‌های منظم با سایر متولیان توسعه روستایی و رهبران محلی روستاها جهت تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های توسعه روستایی، مبتنی بر نیاز واقعی روستاها و بر پایه مشارکت مردمی" با وزن غیر نرمال ۰/۹۵۸ و وزن نرمال ۰/۱۸۸ در اولویت دوم، SO_1 "همکاری با سمن‌ها و نهادهای مذهبی جهت بسیج نیروهای مردمی و منابع مالی به سمت پروژه‌های اشتغال‌زایی بویژه در روستاهای بسیار محروم" با وزن غیرنرمال ۰/۸۳۲و وزن نرمال ۰/۱۶۳در اولویت سوم، SO_2 "بهره‌گیری از انگیزه فعالیت‌های داوطلبانه و تخصص‌های مختلف نیروهای جوان داخلی برای تعریف و اجرای پروژه‌های کوچک عمرانی بصورت اصولی و عملی و با هزینه کم" با وزن غیرنرمال ۰/۷۷۱ و وزن نرمال ۰/۱۵۱ در اولویت چهارم، WT_2 "تشکیل کارگروه‌های تخصصی برای پروژه‌های مختلف توسعه روستایی متشکل از تخصص نیروهای جهادی، مشاوران فنی و افراد متخصص بومی روستایی در راستای انجام مطالعات کارشناسی قبل از تعریف پروژه، برآورد دقیق اعتبارات مورد نیاز و اجرای کارشناسانه پروژه‌های توسعه روستایی" با وزن غیرنرمال ۰/۱۲۸ و وزن نرمال ۰/۶۵۳ در اولویت پنجم، SO_3 "بهره‌گیری از شبکه‌های مجازی برای ایجاد شبکه مابین کارآفرینان روستایی و نیروهای جهادی جهت شناسایی و حمایت از ایده‌های نوین اشتغال‌زایی در سطح روستاها" با وزن غیرنرمال ۰/۳۷۰ و وزن نرمال ۰/۰۷۲ در اولویت ششم، WT_3 "تشکیل یک کارگروه برای نظارت دقیق بر تعریف پروژه‌ها بر مبنای اولویت و نیازها، برآورد و تخصیص صحیح اعتبارات، انجام پروژه‌ها بر اساس چارت زمانی و مالی، ارزشیابی پایانی پروژه‌ها و گزارش‌دهی شفاف به مسئولین و مردم جهت جلوگیری از تبلیغات منفی" با وزن غیرنرمال ۰/۲۵۸ و وزن نرمال ۰/۰۵۰ در اولویت هفتم، WO_1 "بهره‌گیری از شبکه‌های مجازی و فناوری‌های اطلاعاتی موجود در روستاها و تخصص نیروهای جهادی جهت راه‌اندازی بازار فروش اینترنتی محصولات تولیدی روستاها و تجاری‌سازی آنها" با وزن غیرنرمال ۰/۱۷۳ و وزن نرمال ۰/۰۳۳ در اولویت هشتم، WO_2 "هدفمند نمودن تشکیل اردوهای جهادی و انگیزه حضور داوطلبانه جوانان با جذب تخصص‌های مورد نیاز توسعه روستایی و کشاورزی و بهره‌گیری از دانش و تجربه موفق کارآفرینان بومی روستایی" با وزن غیرنرمال ۰/۰۷۱ و وزن نرمال ۰/۰۱۴ در اولویت نهم و ST_2 "توجیه نیروهای جهادی از هویت فرهنگی مستقل روستاهای هدف و لزوم احترام به آن و تلاش برای شناساندن فرهنگ مشارکت و کار داوطلبانه نه فرهنگ تجمل‌گرایی و شهرنشینی" با وزن غیرنرمال ۰/۰۰۰ و وزن نرمال ۰/۰۰۰ در اولویت آخر از نظر کارشناسان و متخصصین توسعه روستایی قرار گرفتند (جدول ۷ و شکل ۶).

جدول ۷: ماتریس راهبردی برتر برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی

راهبرد	اوزان غیرنرمال	اوزان نرمال‌شده	رتبه
ST1	۱	۰/۱۹۶	۱
WT1	۰/۹۵۸	۰/۱۸۸	۲
SO1	۰/۸۳۲	۰/۱۶۳	۳
SO2	۰/۷۷۱	۰/۱۵۱	۴
WT2	۰/۶۵۳	۰/۱۲۸	۵
SO3	۰/۳۷۰	۰/۰۷۲	۶
WT3	۰/۲۵۸	۰/۰۵۰	۷
WO1	۰/۱۷۲	۰/۰۳۳	۸
WO2	۰/۰۷۸	۰/۰۱۴	۹
ST2	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱۰

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

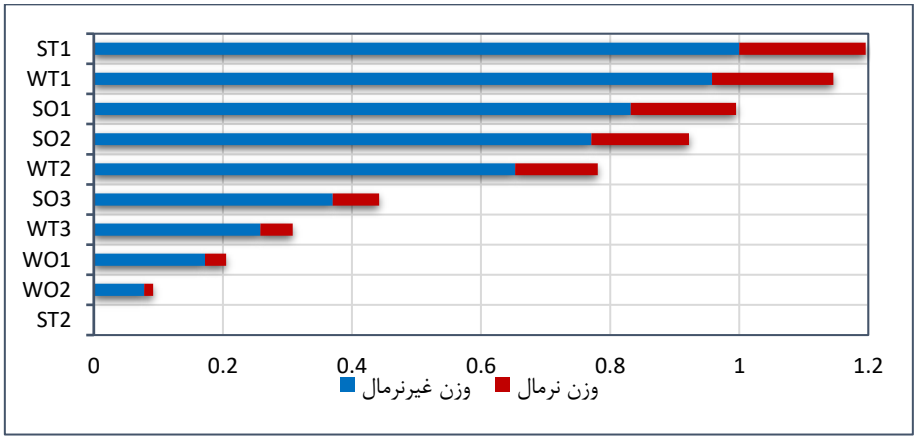

شکل ٦: اوزان نرمال و غیرنرمال راهبردهای بهبود برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی

بحث

هدف هر مطالعه تعیین می‌کند که آیا نتایج مطالعه در راستای تحقق این اهداف بوده یا خیر. در مطالعه حاضر، هدف، ارزیابی محیطی برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی جهت تدوین ماتریس راهبردی برتر بود که از طریق یک روش ترکیبی ANP-TOPSIS انجام شد. در واقع در این مطالعه دو هدف کاربردی بودن نتایج و توسعه روش‌شناختی دنبال شد. در راستای دست‌یابی به هدف اول، سعی شد ابتدا محیط داخلی و خارجی برنامه‌های توسعه روستایی سازمان بسیج سازندگی مورد ارزیابی قرار گرفته و در ادامه باتوجه به شناخت وضعیت موجود، بدنبال تدوین ماتریس راهبردهای برتر جهت بهبود کارآیی برنامه‌های بسیج سازندگی بود.

نتایج تحلیل محیط درونی نشان داد که نقاط قوت برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی از دیدگاه هر سه گروه کارشناسان شاغل در سازمان های متولی توسعه روستایی، کارشناسان سازمان بسیج سازندگی و مسئول اردوهای جهادی و همچنین مطلعین روستایی بیشتر از نقاط ضعف آنها بوده است. این اتفاق نظر کارشناسان بیانگر آنست که پتانسیل‌های ارزشمندی در بدنه فکری و اجرایی برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی وجود دارد. شاید مهم‌ترین نقطه قوت این برنامه‌ها، داوطلبانه‌بودن و بهره‌گیری از نیرو و انگیزه جوانان در اجرای برنامه‌ها است که با توجه به جمعیت حال حاضر جوانان کشور می‌توان از این پتانسیل و تخصص این افراد در راستای فعالیت‌های سازمان استفاده کرد. همچنین این نیروی جوانی و حجم جوانان داوطلب موجب تسریع در انجام پروژه‌های کوچک عمرانی می‌شود که از دیگر نقاط قوت برنامه‌های بسیج است و باعث پایین آمدن هزینه کارگری و نیروی کار در پروژه‌ها و کاهش زمان انجام پروژه‌ها می‌شود زیرا بسیاری از این جوانان دارای تخصص‌های عمرانی بالایی هستند. این نتایج با مطالعات عبدالملکی (۲۰۱۰) و جمعه‌پور (۲۰۱۲) نیز مطابقت دارد. هر چند در کنار این نقاط قوت، یک نقطه ضعف عمده نیز وجود دارد و آن عدم استفاده از ظرفیت فکری ساکنان روستاها و پتانسیل‌های خود منطقه است. درحالی که تجربیات و تخصص‌های نیروهای بومی روستا در اجرا یا تدوین برنامه‌ها می‌تواند بسیار کارگشا باشد و به موفقیت برنامه‌ها کمک زیادی کند.

ارزیابی محیط بیرونی اما نیز نشان داد که تقریبا فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌روی برنامه‌های توسعه روستایی بسیج به یک اندازه است. نتایج نشان داد، وجود کارآفرین‌های موفق در هر روستا برای مشاوره در زمینه اجرای طرح‌های اشتغال‌زایی بسیج سازندگی، از مهمترین فرصت‌ها به شمار می‌رود که می‌تواند در زمینه اجرای طرح‌های اشتغال‌زایی مختص هر منطقه روستایی بسیار راهگشا باشد. بویژه با توجه به عدم وجود تخصص توسعه روستایی در بین مدیران و مسئولان بسیج، وجود و تجربه کارآفرینان بومی مناطق روستایی برای مشاوره و چگونگی اجرای برنامه‌ها در هر منطقه، می‌تواند کلید موفقیت برنامه‌های توسعه روستایی باشد. از آنجایی که تأکید بر محرومیت‌زدایی روستاها در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی کشور گنجانده شده و مورد توجه دولت است، خود می‌تواند فرصت بسیار مناسبی برای حمایت از برنامه‌های توسعه بسیج سازندگی باشد که از پشتیبانی سیاستی و مالی برخوردار باشد. از سوی دیگر، گسترش فعالیت‌های سازمان‌های مردم نهاد (سمن‌ها) در حوزه توسعه روستایی و گسترش شبکه‌های مجازی

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

در بین اهالی روستاها، دو فرصت بسیار مناسبی هستند که مورد اول جهت همکاری بیشتر و مورد دوم برای رونق تبلیغات و فروش محصولات تولیدی مناطق روستایی و شناساندن محرومیت‌ها به دولت‌مردان می‌توانند بسیار مفید باشند.

تهدیدهای پیش‌روی برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی اما بسیار مهم و نگران‌کننده هستند و می‌توانند حتی نقاط قوت و فرصت‌های موجود را نیز خنثی کنند. عدم هماهنگی با سایر متولیان توسعه روستایی یکی از این تهدیدهاست که در آینده می‌تواند بروز دوباره‌کاری‌ها و اتلاف منابع مالی کشور در زمینه پروژه‌های عمرانی را افزایش دهد. یکی از مشکلاتی که در کشور وجود دارد، تعدد متولیان توسعه روستایی است که با نگرش متفاوتی به امر توسعه روستایی می‌نگرند و بعضاً با توجه به نگاهی بخشی به امر توسعه روستایی، هر یک بطور مستقل وضعیت اقتصادی کشور از یک‌سو و تحریم‌های ظالمانه غرب از سوی دیگر، اتلاف منابع مالی و حتی نیروی کار منطقی به‌نظر نمی‌رسد و بهتر است از بروز این دوباره‌کاری‌ها و موازی‌کاری‌ها در آینده جلوگیری شود. همچنین بروز فرهنگ تجمل‌گرایی و رفتارهای مغایر با فرهنگ بومی روستا در بین جوانان و زنان روستایی در صورت حضور جوانان شهری با ظاهر و رفتارهای تجمل‌گرایانه نیز از دیگر مواردی است که هویت مستقل فرهنگی روستا را مورد تهدید قرار می‌دهدبرخی منایع مانند اخوان (۱۳۹۰) نیز در مطالعه خود به این تهدید اشاره کرده است که حضور جوانان و نیروهای داوطلب که بیشتر از افراد غیربومی و فرهنگ‌ها و سطح رفاه متفاوت می‌باشند، بیشتر از آنکه باعث ایجاد انگیزه در بین جوانان و مردم روستا شود باعث سرخوردگی و حتی ناامیدی در بین مردم روستا می‌شود و این تهدید بسیار قابل تأمل بوده و باید رفتارها و پوشش نیروهای جهادی کاملاً با محیط روستایی همراه و همپا باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با تحلیل وضعیت درونی و بیرونی برنامه‌های توسعه روستایی بسیج سازندگی، تعداد ۱۰ راهبرد برای بهبود این برنامه‌ها و کارآیی بیشتر آنها در آینده استخراج گردید که در قالب چهار راهبرد اصلی توسعه‌ای، تنوع، بازنگری و تدافعی دسته‌بندی شدند تا نشان دهد که با توجه به هر شرایطی، راهبردهایی برای بهبود کارآیی این برنامه‌ها وجود دارد. بطور کلی هر ده راهبرد از پتانسیل لازم برای کمک به برنامه‌های بسیج برخوردار هستند و نه تنها سازمان بسیج بلکه سایر متولیان روستایی نیز کمابیش می‌توانند از آنها استفاده نمایند اما اینکه کدام راهبردها با توجه به تحلیل وضعیت درونی و بیرونی برنامه‌های بسیج سازندگی، بهترین هستند، به کمک تحلیل شبکه مورد تحلیل مجدد قرار گرفت. مزیت تحلیل شبکه نیز در همین امر است که می‌تواند برتری و اهمیت راهبردها را با توجه به در نظرگرفتن وضعیت درونی و بیرونی و مقایسه بر مبنای نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدیدها، شناسایی نماید.

نتایج تحلیل شبکه در این مطالعه نشان داد که مقایسه راهبردها بر مبنای هم نقاط ضعف و قوت و هم فرصت و تهدیدها دال بر برتری سه راهبرد از بین ده راهبرد دارد. برترین راهبرد، راهبرد اول از راهبردهای تنوع (ST_1) بود که به هماهنگی بسیج سازندگی با سایر متولیان توسعه روستایی در تدوین برنامه‌های توسعه روستایی جهت جلوگیری از دوباره‌کاری ها، اتلاف منابع مالی و ناتمام ماندن پروژه‌های توسعه روستایی، اشاره داشت. با توجه به اینکه، بروز دوباره‌کاری‌ها و موازی‌کاری‌ها و متعاقباً اتلاف منابع در آینده از تهدیدها مهم پیش‌روی برنامه‌های توسعه بسیج شناخته شد، این راهبرد بخوبی در راستای پوشش به این تهدید بزرگ در جایگاه اهمیت بالایی قرارگرفته و نشان می‌دهد که تا چه اندازه این هماهنگی بسیج با سایر متولیان جهت ممانعت از این تهدید مهم می‌تواند باشد. حتی راهبرد مهم دوم نیز تا حدودی در راستای راهبرد اول بوده و بر لزوم همفکری و برگزاری نشست‌های منظم با سایر متولیان توسعه روستایی و رهبران محلی روستاها جهت تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های توسعه روستایی که مبتنی بر نیاز واقعی روستاها و بر پایه مشارکت مردمی باشد، تأکید دارد و این نشان می‌دهد که بیشترین اشکال برنامه‌های کنونی بسیج در عدم هماهنگی و همفکری با سایر متولیان توسعه روستایی و حتی با رهبران محلی و مطلعین روستایی است و توجه به این دو راهبرد چقدر میتواند در آینده کمک کند تا برنامه‌های توسعه بسیج از بازده و مقبولیت مردمی بیشتری برخوردار شوند. همکاری با سمن‌ها و نهادهای مذهبی جهت بسیج نیروهای مردمی و منابع مالی به سمت پروژه‌های اشتغالزایی بویژه در روستاهای بسیار محروم، نیز سومین راهبرد مهم شناخته شده در تحلیل شبکه از دیدگاه کارشناسان توسعه روستایی بود که یک راهبرد توسعه‌ای (تهاجمی) است. همکاری با سمن‌ها و نهادهای مذهبی کمک می‌کند هم توان اجرایی برنامه‌ها افزایش پیدا کند و هم برخی منابع مالی موجود

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

در نهادهای مذهبی و خیریه به سمت و سوی محرومیت‌زدایی روستاها سوق پیدا کند. لذا پیشنهاد می‌شود بسیج سازندگی برای اثربخشی بیشتر برنامه‌های توسعه روستایی خود، بدنبال همکاری و همفکری با سایر متولیان توسعه روستایی از طریق برگزاری برخی جلسات و نشست‌های سالیانه باشد. با توجه به نتایج این پژوهش پیشنهادات زیر با توجه به هریک از راهبردها ارائه میگردد:

۱. توسعه شبکه‌های همکاری محلی: برای این منظور، می‌توان با ایجاد انجمن‌ها و گروه‌های مشارکتی محلی، افراد روستا را به هم پیونده و از تبادل تجربیات و منابع بین آن‌ها بهره برد.

۲. افزایش همکاری با سمن‌ها و نهادهای مذهبی: با برقراری روابط موثر با سمن‌ها و نهادهای مذهبی، می‌توان از تجربیات و منابع این نهادها در زمینه‌های مختلف استفاده کرده و بهبود شرایط زندگی مردم روستاها را تسریع بخشید.

۳. افزایش توان اجرایی برنامه‌های توسعه روستایی: با همکاری و همفکری با سمن‌ها و نهادهای مذهبی، می‌توان به محرومیت‌زدایی و اجرای برنامه‌های اشتغالزایی در روستاها کمک نمود.

۴. همکاری با دیگر مراکز و نهادهای مرتبط: با توسعه همکاری با دانشگاه‌ها، سازمان‌های مربوطه و انجمن‌های محلی، می‌توان به افزایش اثربخشی برنامه‌های توسعه روستایی کمک نمود.

در نهایت برای بهبود کارآیی برنامه‌های توسعه روستایی، توصیه می‌شود به همکاری و همفکری با سایر متولیان توسعه روستایی توجه بیشتری گردد. برگزاری جلسات و نشست‌های سالیانه با سایر متولیان توسعه روستایی و رهبران محلی روستاها می‌تواند بهبود کارآیی برنامه‌های توسعه روستایی را تسهیل کرده و اجرای برنامه‌ها را به سوی موفقیت بیشتر هدایت کند. همچنین، همکاری با سمن‌ها، نهادهای مذهبی، دانشگاه‌ها، سازمان‌های مرتبط و انجمن‌های محلی نیز می‌تواند به افزایش اثربخشی برنامه‌های توسعه روستایی کمک کرده و بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی روستاها را تسریع کند.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

آرش درخشان دَرآبی: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، انجام آزمایش و گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیشنویس مقاله

یاسر محمدی: استاد راهنمای پایان‌نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

حمایت مالی از این پژوهش از طرف دانشگاه بوعلی سینا، دانشکده کشاورزی در قالب پژوهانهٔ پایان‌نامه دانشجویی آرش درخشان دَرآبی و همچنین پژوهانهٔ یاسر محمدی انجام شده است.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه بوعلی سینا به خاطر حمایت مالی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]

[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

منابع

ازکیا، مصطفی و دیباجی فروشانی، شکوه، (۱۳۹۵)، نقد برنامه‌های توسعه روستایی در ایران، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۵(۱)، صص ۱۲۵-۱۰۳ . https://doi.org/10.22059/jisr.2016.58378

اخوان، محمدعلی، (۱۳۸۹)، اصول مدیریت اردوهای جهادی، چاپ اول، انتشارات خادم الرضا، به سفارش مرکز مطالعات راهبردی و هدایت جنبش‌های جهادی، ۱۵۲ ص.

بخشی، محمدرضا، (۱۳۹۹)، کارکرد نهادها در توسعه پایدار روستایی (تحلیل اقتصادی فعالیت‌های بسیج سازندگی در روستاهای خراسان جنوبی)، *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۱(۱)، صص ۶۸-۵۱. https://doi.org/10.22077/vssd.2020.3541.1003

تودارو، مایکل، (۱۳۶۷)، توسعه اقتصادی در کشورهای جهان سوم، ترجمه غلامعی فرجادی، انتشارات وزارت برنامه و بودجه، معاونت برنامه‌ریزی و ارزشیابی، مرکز مدارک فنی و کتابخانه مرکزی، ۵۷۰ ص.

راحلی، حسین و شکوری، علی، (۱۳۸۷)، بررسی زمینه‌های حاکمیتی جهاد سازندگی و نقش این زمینه‌ها در دستاوردهای آن از تشکیل تا ادغام، ۱۳۸۰-۱۳۵۸، *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۶(۱۳)، صص ۱۱۶-۹۵.

روح‌اللهی، مهدی، طباطبایان، حبیب‌الله، منطقی، منوچهر و بامداد صوفی، جهانیار، (۱۳۹۷)، الگوی شکل‌گیری نوآوری اجتماعی در جهاد سازندگی، *فصلنامه مدیریت اسلامی*، ۲۶(۲)، صص ۱۳۱-۹۱ . https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516980.1397.26.2.6.9

زحمتکش، فهیمه و آمار، تیمور، (۱۴۰۲)، توزیع فضای کار آفرینی در مناطق روستایی با رویکرد اقتصاد مقاومتی با تاکید بر نقش بسیج سازندگی در ناحیه مرکزی گیلان، مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۷(۳)، صص ۷۳۸-۷۲۵ . https://www.doi.org/10.22034/jget.2023.140572

جمعه‌پور، محمود، (۱۳۹۱)، سکونتگاه نوع سوم، راهکاری برای رسیدن به الگوی مناسب سکونت در راستای توسعه پایدار، *پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۱(۲)، صص ۲۷-۱ .

سالک قهفرخی، رقیه، شفیعی ثابت، ناصر و فنی، زهره، (۱۴۰۱)، جایگاه خودسازمان‌دهی روستاییان در بهبود طرح‌های توسعه روستایی (موردمطالعه: استان آذربایجان شرقی)، *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۵ (۱۲)، صص ۹۸۲-۹۵۰. https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.340449.3421

شکوری، علی، (۱۴۰۱)، فراز و فرود تجربه توسعه با رویکرد انقلابی. *مطالعات جامعه‌شناختی*، ۲۹(۱)، صص ۲۶۹-۲۹۴. https://doi.org/10.22059/jsr.2022.88962

صالحی، سعدی و زمانی، محمد، (۱۳۹۷)، نقش بسیج در محرومیت‌زدایی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه‌ی موردی: دهستان سرشیو- شهرستان مریوان)، *جغرافیا و روابط انسانی*، ۱(۲)، صص ۳۹۶-۳۸۶. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26453851.1397.1.2.25.8

عبدالملکی، هادی، (۱۳۸۹)، راهکارهای توسعه کارآفرینی و اشتغال زایی در بسیج سازندگی، *نشریه مطالعات راهبردی بسیج*، ۱۳(۴۹)، صص ۱۲۱-۹۵

علیخانی دادوکلایی، مهدی و صدیقی، حسن. (۱۳۹۵)، چالش‌ها، تنگناها، مشکلات و موانع توسعه روستایی ایران، ششمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایران، ۵ و ۶ آبان‌ماه ۱۳۹۵، دانشگاه شیراز، قابل دسترسی بصورت برخط در : *https://conference.areeo.ac.ir/article_59804.pdf*

قائدعلی، حمیدرضا و سلیمی، غلامرضا، (۱۳۹۹)، سیر تطور مدیریت جهادی در نهادهای انقلاب اسلامی (مطالعه موردی جهاد سازندگی)، *فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی*، ۱۹(۹۰)، صص ۱۵۲-۱۳۷.

محمدی، حمیدرضا، منشی‌زاده، رحمت‌الله، رحمانی، بیژن و پاک‌پرور، محسن، (۱۴۰۱)، نگرش سیستمی در برنامه‌ریزی فضایی توسعه روستایی با توجه به رویکرد ساختاری- کارکردی، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۴(۱)، صص ۲۸۷-۲۶۹.

محمدی، یاسر، هدایتی‌نیا، سعید، حسن‌پور، کبری و بیاناتی، نسرین، (۱۳۹۹)، شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی بر مبنای رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک، مورد مطالعه شهرستان اسدآباد، استان همدان، نشریه جغرافیا و توسعه، ۱۸ (۶۱)، صص ۲۰۴-۱۷۷. https://doi.org/10.22111/GDIJ.2021.5848

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

مختاری‌نژاد، حمیدرضا، زهرایی، محمد و بگه پورامرائی، مهدی، (۱۳۹۸). بررسی میزان رضایتمندی مردم و اثربخشی فرهنگی و اجتماعی فعالیت‌ها و پروژه‌های محرومیت‌زدایی سازمان بسیج سازندگی، مجموعه مقالات گام دوم انقلاب، الگوی نظام انقلابی تمدن ساز/ اقتصاد، صص ۲۶۳-۲۳۱.

مویدفر، رزیتا، (۲۰۲۰)، توسعه روستایی، *دانشنامه اقتصاد*، ۳(۱)، صص ۳-۱.

میرزایی، حسین و عبدالمجید، شیخی، (۱۳۹۸)، ارائه الگوی راهبردی جهاد سازندگی بر اساس گفتمان ولایت فقیه، قانون اساسی و تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران، *مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی*، ۳(۱۱)، صص ۴۴۶-۴۱۹. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.74672588.1398.3.11.14.0

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

References

Azkia, M. & Dibaji Foroushani, Sh. (2016). A Critique of Rural Development Programs in Iran, *Social Studies and Research in Iran*, 5(1), 103-125. https://doi.org/10.22059/jisr.2016.58378 (In Persian)

Akhavan, M.A. (2010). *Principles of Management of Jihadi Camps, Qom*, Khadem al-Reza Publications, Commissioned by the Center for Strategic Studies and Guidance of Jihadi Movements. (In Persian)

Bakhshi, M.R. (2020). Institutions Function in Sustainable Rural Development (Analysis of Economic Effects of the Activities of Basij in Villages of southern Khorasan), *Village and Space Sustainable Development*, 1(1), 58-61. https://doi.org/10.22077/vssd.2020.3541.1003 (In Persian)

Mokhtarinejad, H., Zahraei, M. & Begehpour Amrayi, M. (2019). Investigating the Level of People's Satisfaction and the Cultural and Social Effectiveness of Deprivation Elimination Activities and Projects of the Basij Sazandegi Organization, Proceedings of the First International Conference on the Second Step of the Revolution, 1(1), 231-264. (In Persian)

Raheli, H. & Shakouri, A. (2008). A Study of the Governance Grounds of Jihad-E-Sazandegi and the Role of These Fields in its Achievements from Formation to Integration, 1979-2001, *Geography and Planning*, 26(13), 95-116. (In Persian)

Roohollahi, M., Tabatabaeiyan, H., Manteghi, M., & Bamdad Sufi, J. (2018). The Pattern of the Formation of Social Innovationin the Jihad-e-Sazandegui. *Scientific Journal of Islamic Management*, 26(2), 91-131. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516980.1397.26.2.6.9 (In Persian)

Zahmatkesh, F. & Amar, T. (2024). Distribution of entrepreneurial space in rural areas with the approach of resistance economy with emphasis on the role of construction mobilization in the central region of Gilan, Journal of Geographical Engineering of Territory, 7(17), 725-738. https://www.doi.org/10.22034/jget.2023.140572 (In Persian)

Jomepour, M. (2012). Rostak, The Third Type of Settlement, an approach to Achieve suitable settlement in accordance with Sustainable Development, Research *and Rural Planning*, (2), 1-27. (In Persian)

Salek Ghahfarokhi, R., Shafiei Sabet, N., & Fani, Z. (2022). The Position of Villagers' Self-Organization in Improving Rural Development Plans (Case Study: East Azerbaijan Province), *Political Sociology of Iran*, 5(12), 950-982. https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.340449.3421 (In Persian)

Shakoori, A. (2022). The ups and downs of the development experience with a revolutionary approach with emphasis on Jihad-e Sazandeghi. *Sociological Review*, *29*(1), 269-294. https://doi.org/10.22059/jsr.2022.88962 (In Persian)

Salehi, S. & Zamani, M. (2018). The Role of Basij in Deprivation reduction of Rural Settlements (Case Study: Sarshiv Rural District, Marivan County), *Geography and Human Relations*, 1(2), 396-386. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26453851.1397.1.2.25.8 (In Persian)

Abdolmaleki, H. (2011). The Ways of Developing Entrepreneurship and Employment Creation in Basij-e Sazandegi, *Journal of Basij Strategic Studies*, 13(49), 95. (In Persian)

Alikhani Dadokolaei, M. & Sedighi, H. (2016). Challenges, Bottlenecks, Problems and Barriers to Rural Development in Iran, 6th National Congress on Agricultural Extension and Education and Natural Resources of Iran, 27-28 October 2016, Shiraz University, Available online at: https://conference.areeo.ac.ir/article_59804.pdf

Ghaedali, H. & Salimi, Gh. (2020). The Procedure of Evolution of Jihadi Management in the Islamic Revolution Institutions (Case Study: Jihad Sazandegui, Journal of Defense Management and Research, 19 (90), 137-152. (In Persian)

Mohammadi, H. R., Monshizadeh, R., Rahmani, B., & Pakparvar, M. (2022). systemic approach in spatial planning of rural development according to the structural-functional approach. *Human Geography Research*, *54*(1), 269-287. https://doi.org/10.22059/jhgr.2021.314602.1008213 (In Persian)

Mohammadi, Y., Hedayatinia, S., hasanpoor, K., & bayanati, N. (2020). Identification and Prioritization of Development Strategies in Rural Areas Based on Strategic Planning Approach: Case Study of Asadabad Town, Hamedan Province. *Geography and Development*, *18*(61), 177-204. https://doi.org/10.22111/GDIJ.2021.5848 (In Persian)

Moayedfar, R. (2020). Rural Development. Encyclopedia of Economics, 3 (1), 1-3. (In Persian)

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]

Mirzaie, H., & Sheykh, A. I. (2019). strategic model in the field of Jihad-e Sazandegi through the experiences gained from the discourse of Velayat-e faqih and the constitution. *Interdisciplinary Studies on Strategic Knowledge*, 3(11), 419-446. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.74672588.1398.3.11.14.0 (In Persian)

Badri, S. A., Kazemi, N., Khodadadi, P., and Mohammadnejad, A. (2021), Why rural development policies have not contributed to rural development in Iran, *Rural Society*, 30(2-3), 84-100. https://doi.org/10.1080/10371656.2021.1997423

Buta, A., Neculiță, M., Cristea, D., Petrea, Ș., Mogodan, A., & Simionov, I. (2020). *Opportunities of sustainable development in the rural area at the level of Galati County, Romania*, Scientific Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development, 20(2), 101-110.

Gupta, R. (2022). Identification of Suitable Rural Development Indicators. *SIAM International Journal*, 1(01), 11-22. http://dx.doi.org/10.36018/dsiij.v19i.238

Kvartiuk, V., & Curtiss, J. (2019). Participatory rural development without participation: Insights from Ukraine. *Journal of Rural Studies*, 69, 76-86. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.04.002

Li, H., He, H., & Zhang, J. (2022). Study on rural development evaluation and drivers of sustainable development: evidence from the Beijing-Tianjin-Hebei region of China. *Sustainability*, 14(15), 9570. https://doi.org/10.3390/su14159570

Lob, E. S. (2013). *An Institutional History of the Iranian Construction Jihad: From Inception to Institutionalization* (1979-2011) (Doctoral Dissertation). Princeton University. Princeton, NJ.

Pisani, E., & Franceschetti, G. (2011). *Evaluation of social capital promotion in rural development programs: a methodological approach*, 122nd Seminar, February 17-18, 2011, Ancona, Italy 99582, European Association of Agricultural Economists. http://dx.doi.org/10.13140/2.1.1794.2086

Pranadji, T., & Anugrah, I. S. (2021, November). Turning points the concept of rural development in Indonesia from top-down to bottom-up strategy. In IOP Conference Series: *Earth and Environmental Science* (Vol. 892, No. 1, p. 012079). IOP Publishing. http://dx.doi.org/10.1088/1755-1315/892/1/012079

Todaro, M, 1987, *Economic Development in the Third World*, translated by Gholam Ali Farjadi, Publications of the Program and Budget Organization, 450. (In Persian)

[Downloaded from ndea10.khu.ac.ir on 2026-10-09]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.8.3]
[DOI: 10.61186/serd.13.2.2]